המילה 'זֹאת' מן הפסוק (דברים ו א) 'הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים', שאין קוראים את המילה 'זֹאת'. המילה 'יְרֵדְךָ' מן הפסוק (ירמיה נא ג) 'הַדֹּרֵךְ' – 'אֶל יִדְרֹךְ [יְדֹרֵךְ] הַדֹּרֵךְ קַשְׁתּוֹ', שאין קוראים את המילה 'יְדֹרֵךְ' השניה שבפסוק. המילה 'חֲמֵשׁ' מן הפסוק (יחזקאל מח טז) 'וּפְאַת נֶגֶב חֲמֵשׁ' – 'וּפְאַת נֶגֶב חֲמֵשׁ [חמש] מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים', שאין קוראים את המילה 'חמש' השניה שבפסוק. המילה 'אִם' מן הפסוק (רות ג יב) 'וְכִי גֹאֵל' – 'וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי [אם] גֹּאֵל אָנֹכִי', שאין קוראים את המילה 'אִם'. הָלַיִן בָּתְבָן וְלֹא קַרְיָין – כל אלו הם מילים הכתובות ואינן נקראות.

אָמַר רַב אַחָא בַּר אֲדָא, כשבא מארץ ישראל לבבל, **בְּמַעֲרְבָא פָּסְקִין** לְהֲדֵין **פְּסוּקָא לְתַלְתָּא פְּסוּקִין** – בארץ ישראל מחלקים פסוק זה לשלשה פסוקים, דהיינו הפסוק, 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן', הפסוק השני, 'בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם', והפסוק השלישי, 'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה'' (שמות יט ט). וכך היו מחלקים את הפסוק: הפסוק הראשון, 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן', הפסוק השני, 'בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם', והפסוק השלישי, 'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה''.

אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, לֹא הֶעֱשִׁיר מֹשֶׁה אֶלָּא מְפָסְקָן – משאריות החומר היקר שנותר מחציבתן שֶׁל הלוחות. ומנין שהפסולת שנותרה היתה למשה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לד א) **'פְּסָל לְךָ פְּסָלִים כָּרִאשֹׁנִים',** ודרשו חכמים ממשמעות המילים 'פסל לך', **פְּסוֹלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא.**

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מלכתחילה **לֹא נִיתְּנָה תּוֹרָה אֶלָּא לְמֹשֶׁה** וּלְזַרְעוֹ בלבד, ולא לכל ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לד כז) **'כְּתָב לְךָ',** וכן נאמר (שמות לד א) **'פְּסָל לְךָ',** והקישו אותם חכמים זה לזה, ודרשו **מָה פְּסוֹלְתָּן שֶׁלְּךָ כפי שהתבאר לעיל, אַף כְּתָבָן שֶׁלְּךָ,** אף התורה הכתובה בהם היא שלך, ומכאן שניתנה תורה למשה ולזרעו בלבד. אלא **שמֹשֶׁה נֶהֱנָה בָּהּ** – בתורה, **טוֹבַת עַיִן** –מנהג אדם שעינו טובה באחרים, **וְנָתְנָהּ לְיִשְׂרָאֵל. וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (משלי כב ט) **'טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ וְגוֹ' כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל'.**

מָתִיב רַב חִסְדָּא, מקשה רב חסדא על מימרא זו, הרי נאמר בפסוק (דברים ד יד) **שמשה** רבינו אמר לישראל **'וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם',** ואם כן, בהכרח שניתנה תורה לכל ישראל, שהרי נצטוה משה ללמד אותם את התורה. מתרצת הגמרא, שאין כוונת הכתוב שציוה ה' אותי ללמד אתכם, אלא **'וְאוֹתִי צִוָּה' ה'** את חוקי ומשפטי התורה, **'וַאֲנִי לָכֶם'** – אני מרצוני התנדבתי ללמד אתכם. אך חוזרת ומקשה הגמרא מן הפסוק (דברים ד ה) שאמר משה לבני ישראל, **'רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי',** שגם מכאן לומדים לכאורה שנצטוה משה מפי הקדוש ברוך הוא ללמד את בני ישראל את התורה. ומתרצת הגמרא כמו שתירצה לעיל, **'אוֹתִי צִוָּה'** את החוקים והמשפטים, **'וַאֲנִי** מרצוני לימדתי **לָכֶם'.**

קושיא נוספת מקשה הגמרא, מן הפסוק (דברים לא יט) **'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת',** ומכאן אנו למדים שנצטוו ישראל לכתוב את כל התורה, ובהכרח, שלא ניתנה למשה בלבד אלא לכל ישראל. דוחה הגמרא, שאין מכאן ראיה על כל התורה, שלא נצטוו ישראל לכתוב אלא את **הַשִּׁירָה לְחוּדָהּ** – דהיינו שירת האזינו בלבד, שהיא אכן ניתנה לכל ישראל, אך התורה כולה לא ניתנה אלא למשה.

ומקשה על כך הגמרא, שלא יתכן לומר שכוונת הפסוק היא לכתוב את השירה בלבד, שהרי המשך הפסוק הוא **'לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל',** ומוכח שהכוונה על כל התורה, שהמצוות שכתובים בתורה יהיו עדות על בני ישראל, שאם לא ישמרו אותם, יענשו, שאם נאמר שאין הכוונה לכל התורה אלא לשירת האזינו בלבד, מה עדות יש בה. ומכוח קושיא זו, חוזרת בה הגמרא מן ההבנה הקודמת שרק משה קיבל את התורה, ומבארת שאכן ודאי שהתורה עצמה ניתנה לכל ישראל, **אֶלָּא** מה שניתן רק למשה ולא לכל ישראל, היינו **פִּילְפּוּלָא בְּעָלְמָא** – ההבנה והחריפות בלימוד התורה, שהיא ניתנה למשה רבינו בלבד, והוא נהג בזה טובת עין, ומסר אף את הפילפול לכל ישראל.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בקביעות **ללא** הפסק, **אֶלָּא עַל** אדם שהוא **גִּבּוֹר וְעָשִׁיר וְחָכָם וְעָנִיו. וְכוּלָּן** – כל מעלות אלו, אנו למדים **מִמֹּשֶׁה** רבינו, שמצינו שהיו בו את כל המעלות האלו. מעלת **גִּבּוֹר** אנו למדים משה, **דִּכְתִיב** (שמות מ יט) **'וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן', וְאָמַר מַר** – שנינו בגמרא, **שמֹשֶׁה רַבֵּינוּ פָּרְסוֹ** בעצמו. **וּכְתִיב** (שמות כו טז) **'עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְגוֹ',** וכיון שמשה רבינו פרס בעצמו את האהל מעל קרשי המשכן, בהכרח, שגובהו היה לפחות עשר אמות, וכיון שהיה גבוה כל כך, מן הסתם שהיה גם גיבור. דוחה הגמרא ראיה זו, **אִימָּא דַּאֲרִיךְ וְקָטַן** – יתכן שעל אף שהיה גבוה, היה קטן בכוח, ואין להביא מכאן ראיה על גבורתו.

אֶלָּא את הראיה שמשה היה גיבור, יש להביא **מִן הָדִין קְרָא,** מן הפסוק הזה, **דִּכְתִיב** (דברים ט יז) **'וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם',** שמשה שיבר את הלוחות בשעה שראה את חטא העגל, **וְתַנְיָא,** ולמדנו בברייתא, **הַלּוּחוֹת אָרְכָּן** שִׁשָּׁה טפחים, **וְרָחְבָּן** שִׁשָּׁה טפחים **וְעָבְיָין** שִׁלְשָׁה טפחים, וכיון שכך היו כבדים ביותר, והיה צורך לחבטן בכח גדול מאד כדי לשברן, ומוכח שמשה גיבור היה.

מעלת **הֶעָשִׁיר** אנו למדים שהיתה במשה, מן הפסוק (שמות לד א) **'פְּסָל לְךָ',** ודרשו חכמים **פְּסוֹלְתָּן שֶׁלְּךָ יְהֵא,** ומשם נתעשר משה, וכפי שנתבאר לעיל.

מעלת **הֲחָכָם** מנין יודעים שהיתה במשה, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שניהם אמרו, **חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה חָסֵר אַחַת** דהיינו שניתנו למשה ארבעים ותשעה שערים של בינה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים ח ו) על משה רבינו **'וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים',** ו'מעט' היינו שער אחד משערי הבינה שלא ניתן למשה. מעלת **הָעֲנָיו** אנו למדים שהיתה במשה, **דִּכְתִיב** (במדבר יב ג) **'וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד'.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים עֲשִׁירִים הָיוּ. מְנָלָן, מנין לנו דבר זה, **מִמֹּשֶׁה וּמִשְּׁמוּאֵל מֵעֲמוֹס וּמִיוֹנָה.** שארבעתם נביאים היו, ומצינו בהם שהיו עשירים, ומהם אנו למדים שכל הנביאים היו עשירים. **מֹשֶׁה** מצינו בו שהיה עשיר, **דִּכְתִיב** (במדבר טז טו) **'לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי'** – שאמר משה שלא נטל מקרח ועדתו אף חמור אחד. ובמה הדברים אמורים, **אִי בְּלֹא אַגְרָא** – אם השתבח משה שלא נטל מהם בחינם, **לְאַפּוֹקֵי מַאן דְּשָׁקַל בְּלֹא אַגְרָא** – האם כוונתו לשלול ממי שנוטל בלא שכר, הרי העושה כך הוא גזלן, ומה החידוש בכך שאינו גזלן. **אֶלָּא** בהכרח כוונת משה היתה **דַּאֲפִילּוּ בְּאַגְרָא** – שאפילו בשכר לא נטל חמור מבני ישראל, ואם כן יש להוכיח מכאן שעשיר היה ולא הוצרך לשכור מאומה, אלא היה לו הכל משלו.

דוחה הגמרא, שאין מכאן ראיה שהיה עשיר, **דִּילְמָא מֹשֶׁה דְּעָנֵי חָוָה** – שהרי יתכן בדיוק להיפך, שמשום שהיה עני לא היה ממון בידו כדי לשכור. **אֶלָּא** הראיה שמשה עשיר היה לומדים **מִן** הפסוק (שמות לד א) **'פְּסָל לְךָ',** שדרשו חכמים **פְּסוֹלְתָּן יְהֵא שֶׁלְּךָ,** ומשם נתעשר משה, וכמו שהתבאר לעיל.

שְׁמוּאֵל מצינו בו שהיה עשיר, **דִּכְתִיב** (שמואל א' יב ג) **'הִנֵּנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי',** שנשתבח שמואל שלא נטל מבני ישראל שור או חמור. ודנה הגמרא באיזה אופן כוונתו שלא נטל, **אִי בְּחִנָּם** – אם נשתבח שלא נטל בחינם, **לְאַפּוֹקֵי מַאן דְּשָׁקַל בְּחִנָּם** – האם כוונתו לשלול ממי שנוטל בלא שכר, הרי העושה כך הוא גזלן, ומה החידוש בכך שאינו גזלן. **אֶלָּא** בהכרח כוונתו היא **דַּאֲפִילּוּ בְּשָׂכָר** לא נטל, ואם כן יש להוכיח מכאן שעשיר היה והיה לו הכל משלו ולא הוצרך לשכור. וגם כאן דוחה הגמרא, שאין להוכיח מכאן שעשיר היה, **דִּילְמָא דְּעָנֵי**

המשך בעמוד קלו

חָוָה, שמא עני היה ולא היה ממון בידו כדי לשכור.

אֶלָּא הראיה ששמואל עשיר היה, היא מַהָכָא – מן הפסוק (שמואל א' ז יז) 'וּתְשָׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ', ולכאורה פשטות הפסוק, שהיה שב אל הרמה כי שם היה ביתו, וְאָמַר רָבָא בביאור הפסוק, שאין הכוונה במילים 'כִּי שָׁם בֵּיתוֹ' על תחילת הפסוק 'וּתְשָׁבָתוֹ הָרָמָתָה', דהיינו ששב אל ביתו שהיה ברמה, אלא זה עולה על הפסוק שלפניו (שמואל א' ז טז) 'וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה', והכוונה שאף כשהיה מסתובב ושופט את בני ישראל, בכל זאת בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ היה בֵּיתוֹ עִמּוֹ, שנטל עמו את כלי תשמישו כדי שלא יהנה מאחרים. ומכאן אנו למדים שעשיר היה, והיתה היכולת בידו ליטול עמו את כלי תשמישו ולא ליהנות משל אחרים.

אָמַר רָבָא, נָדוֹל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּשְׁמוּאֵל – גדול השבח שנאמר בשמואל, יוֹתֵר מִשֶּׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה – יותר מהשבח שנאמר במשה, דְּאִילּוּ בְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ כְּתִיב (במדבר טז טו) 'לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי', והיינו דַּאֲפִילּוּ בְּשָׂכָר לא נטל משה מבני ישראל בעל כרחם, אך אם היו מתרצים להשכיר לו, היה נוטל מהם בשכר. וְאִילּוּ נַבִּי שְׁמוּאֵל אֲפִילּוּ בְּרָצוֹן המשכיר לֹא שָׂכְרוּ, דִּכְתִיב (שמואל א' יב ד) 'וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וגו', והכוונה במילים 'ולא רצותנו' שאפילו אם היו מתרצים להשכיר לו, לא היה נוטל, כיון שלעיתים יתכן שמתרצים מחמת הבושה, אף שבאמת לא ניחא להם בזה.

עָמּוֹס מצינו בו שהיה עשיר, דִּכְתִיב 'וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל אֲמַצְיָה לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן נָבִיא אָנֹכִי כִּי בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים'. וביאור הפסוק הוא כְּדִמְתַרְגְּמִם רַב יוֹסֵף, אֲרֵי מָרֵי נְיָתֵי אָנָא – בעל עדרי צאן ובקר אנוכי, וְשִׁקְמִין לִי בִּשְׁפֵלְתָּא – ואף יש לי עצי שיקמה בשפלה וגו'. ומכאן שעשיר היה.

יוֹנָה מצינו בו שהיה עשיר, דִּכְתִיב ביונה (א ג) כאשר ירד בספינה לברוח לתרשיש, 'וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שממה שכתוב 'ויתן שכרה' ולא כתוב 'ויתן שכרו', אנו דורשים שֶׁנָּתַן שְׂכָרָהּ שֶׁל נוטעי הַסְּפִינָה פּוֹלָהּ. וכמה הוא שכר זה, אָמַר רַב רוֹמָנוּס, שְׂכָרָהּ שֶׁל סְפִינָה הַבָּאָה אַרְבַּעַת אֲלָפִים דִּינְרֵי דַהֲבָא, שכר הספינה היה ארבעת אלפים דינרים. ומכאן שיונה עשיר היה, שיכול היה לשלם סכום עצום כזה עבור נסיעה בספינה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִלָּה הָיָה מֹשֶׁה לָמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכַּחַהּ –ומיד אחר כך היה שוכחה, שלא היה יכול ללמוד את התורה בזמן מועט שכזה, עַד שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה בסוף ארבעים יום, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא יח) 'וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ' שבסוף ארבעים יום כשסיים הקדוש ברוך הוא ללמדו התורה, נתן לו התורה במתנה.

משנה

המשנה שלפנינו היא המשך למשניות הקודמות, והיא מוסיפה לבאר את דינו של המודר הנאה מחברו, אלו דברים אסור לו ליהנות מן המדיר, ואלו אינם נכללים בגדר 'הנאה' ומותר לו לקבל הימנו.

וְזֵן – רשאי המדיר הנאה את חבירו לזון ולפרנס אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו של המודר הימנו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא – המודר חַיָּיב בְּמְזוֹנוֹתָן של אשתו ושל בניו, ונמצא שהמודר נהנה בכך שהמדיר פורע את חובו וזן במקומו את אשתו ובניו, מכל מקום אין דבר זה נאסר מפני נדרו, כיון שהמדיר לא זן אותם בעבור פרעון חובו של המודר, אלא בתורת מצות צדקה, ולפיכך אין זה נחשב שמהנהו, אלא רק גורם לו הנאה, ודבר זה מותר.

וְאמנם לֹא זָן המדיר אֶת בְּהֶמְתּוֹ של המודר, בֵּין בהמה טְמֵאָה וּבֵין בהמה טְהוֹרָה, כיון שמשביחה בדמים, והרי הוא אסור בהנאתו. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חולק וְאוֹמֵר, זָן אֶת הַטְּמֵאָה - רשאי לזון את הבהמה הטמאה של המודר במזונות היתרים על כדי חייה, לפי שאינו נהנה בפיטומה, כיון שאינה עומדת לאכילה [ועבודתה אינה משתבחת מחמת הפיטום, אלא להיפך, היא מתפנקת ואינה עובדת היטב]. וְאֵינוֹ זָן אֶת הַטְּהוֹרָה, לפי שנהנה בפיטומה, שהרי היא עומדת גם לאכילה.

אָמְרוּ לוֹ חכמים [שהם הדעה הראשונה במשנה, שאין לחלק בין בהמה טמאה לבהמה טהורה והכל אסור], מַה בֵּין בהמה טְמֵאָה לִבהמה טְהוֹרָה, והרי מכל מקום הוא נהנה מן הפיטום, שהרי היא משבחת בדמים. אָמַר לָהֶן רבי אליעזר, יש חילוק ביניהם, כיון שֶׁהבהמה הַטְּהוֹרָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם וְגוּפָהּ שָׁלוֹ – אף שנפשה לשמים כשנשחטת, מכל מקום גופה שלו, שהרי רשאי לאכול את בשרה לאחר שחיטה, ונמצא שהוא נהנה מן המזונות היתירים שהאכילה המדיר, כיון שיש לו יותר בשר. וְאילו בהמה טְמֵאָה

נַפְשָׁהּ וְגוּפָהּ לַשָּׁמַיִם, שכשם שאין הבעלים נהנה מנפשה אחר מיתה, כך אינו נהנה מגופה, כיון שהיא אסורה באכילה. והרי אין לו כל הנאה בפיטום זה, לא אחר מיתה, ואף לא מחיים, ואדרבה פיטומה של הבהמה מזיק לו, היות והבהמה מתפנקת בכך ואינה עושה את מלאכתה כראוי. וכיון שאין למודר הנאה, אין איסור למדיר לזונה.

אָמְרוּ לוֹ חכמים, אַף הֶחְמֵאָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם וְגוּפָהּ שָׁלוֹ – גם הבהמה הטמאה שווה לבהמה הטהורה, שאף כשנפשה לשמים דהיינו לאחר מיתה, עדיין גופה שלו, שיש לו הנאה מגופה, ומפיטומה, שֶׁהרי אִם יִרְצֶה בעליה, חֲרֵי הוּא מוֹכְרָהּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לצורך אכילה אוֹ מַאֲכִילָהּ לְכֶלְבִּים לאחר שתמות, ונמצא שנהנה בפיטומה, ולכן אסור למדיר להאכיל אף את בהמתו הטמאה של המודר.

גמרא

הגמרא מביאה אופנים נוספים בהם יש למודר איזו טובת הנאה מן המדיר, ואין טובת הנאה זו אסורה מחמת הנדר.

אָמַר רַב יִצְחָק בַּר חֲנַנְיָה אָמַר רַב הוּנָא, הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ מוּתָּר לְמַדִּיר לְהַשִּׁיא לוֹ – למודר, את בִּתּוֹ.

מָנָּא לָן – נתקשה רַבִּי זֵירָא בדין זה, מִמַּאי עַסְקִינַן – באיזה אופן התיר רב הונא, אִילֵימָא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכְסֵי אֲבִי הַכַּלָּה אֲסוּרִין עַל הֶחָתָן, היינו שאבי הכלה הדיר את החתן בהנאה, שיהא אסור ליהנות מכל נכסיו. אם כן קשה מדוע באמת התיר רב הונא באופן זה להשיא לו את בתו, הֲרֵי מהנהו האב בנישואין אלו בזה שמוֹסֵר לוֹ את בתו להיות לו כִּשְׁפָחָה לְשַׁמְּשׁוֹ. [רבי זירא הניח שדינו של רב הונא נאמר בבת קטנה או נערה שאינה יכולה להתקדש אלא מדעת אביה, ואם כן הוא זה שמוסר אותה להינשא, והדבר תלוי בו].

אֶלָּא על כרחך אי אפשר להעמיד את דינו של רב הונא באופן זה [שנכסי אבי כלה אסורין על החתן], וצריך להעמיד בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכְסֵי חָתָן אֲסוּרִין עַל אֲבִי כַלָּה – והיינו שהחתן הדיר את אבי הכלה מנכסיו, ובאופן זה התיר רב הונא למודר [אבי הכלה] להשיא את בתו למדיר. [ואף שיש למודר איזו הנאה מכך, שהרי החתן מתחייב לזונה, מה שהוא חייב עתה]. אמנם אם כן עדיין יהא קשה על דינו של רב הונא, מה חידש בהיתר זה, הרי גְּדוֹלָה מִזּוֹ [חידוש גדול יותר] אָמְרוּ במשנתינו, יָן המדיר אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו של המודר וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא [–המודר] חַיָּיב בִּמְזוֹנוֹתָן של אשתו ובניו, וְאַתְּ אָמַרְתְּ שמוּתָּר לְהַשִּׁיא לוֹ בִּתּוֹ, הרי דין זה אינו חידוש כלל, ואפשר ללמדו בקל וחומר מהמשנה, שאם הותר למדיר לזון את אשתו ובניו של המודר בזמן שהמודר חייב במזונותיהן, כל שכן שיש להתיר לו להינשא לבתו של המודר ולזונה, שהרי אינו זנה אלא לאחר שנתחייב במזונותיה, ולא בזמן חיובו של המודר. ואם כן מה חידש רב הונא בדינו, דבר שהוא פשוט להיתר מן המשנה.

מתרצת הגמרא, לְעוֹלָם יש להעמיד את דינו של רב הונא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכְסֵי אֲבִי כַלָּה אֲסוּרִים עַל הֶחָתָן, [שהדיר אבי הכלה את החתן שלא יהנה מנכסיו], וּמדובר בְּבִתּוֹ בּוֹגֶרֶת וּמְדַעַתָּהּ, שמכיון שהיא יכולה להינשא שלא מדעת אביה, שהרי היא בוגרת, ממילא אין כאן כל נתינה מאבי הכלה לחתן [שלא כמו בנערה שהוא 'מוסר לו שפחה לשמשו'].

הגמרא מביאה ראיה למסקנה זו:

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, [כפי שהעמידה הגמרא שדינו של רב הונא עוסק בבוגרת ומדעתה], הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ אָסוּר למדיר לְהַשִּׁיא לוֹ [למודר] את בִּתּוֹ, אֲבָל מַשִּׂיאוֹ את בִּתּוֹ הַבּוֹגֶרֶת וּמְדַעַתָּהּ של הבת. אופנים נוספים בהם רשאי המדיר לעשות למודר איזה צורך:

אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב, הַמַּדִּיר את בְּנוֹ שיהא מופרש רק לְתַלְמוּד תּוֹרָה ולא יעשה לו שום מלאכה. והיינו שהאב נדר שלא ליהנות מן הבן בשום דבר, כדי שלא יתבטל מתלמוד תורה, מוּתָּר הבן לְמַלְּאוֹת לוֹ לאב חָבִית שֶׁל מַיִם, וּלְהַדְלִיק לוֹ אֶת הַגַּר, כיון שתשמישין אלו הם דברים קטנים שאינם מבטלים אותו מתלמוד תורה, ולא נתכוון האב לאסור על עצמו הנאה מהבן ממלאכות אלו.

רַבִּי יְצָחָק הוסיף וְאָמַר, אף מותר לבן לְצַלּוֹת לוֹ לאב דִּגְ קָטָן, שגם זו מלאכה קטנה שאינה מפריעה לתלמוד תורה של הבן.

מביאה הגמרא דין נוסף, ממנו נוכל ללמוד מה נכלל בנדר כזה ומה לא:

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ מוּתָּר למדיר לְהַשְׁקוֹתוֹ – לשמשו ולהגיש לו לשתות כּוֹס שֶׁל שָׁלוֹם.

מבררת הגמרא, מַאי נִיהוּ – מהו 'כוס של שלום'. הָכָא תַּרְגִּימוּ – כאן בבבל פירשו, שהוא כּוֹס שֶׁל בֵּית הָאֵבֶל, שנוהגין להשקות את האבל כוס של יין, וכוס זו נקראת 'כוס של שלום', לפי שאנשי שלומו שבאים לנחמו שותים עמו כוס זה. בְּמַעֲרְבָא אָמְרֵי – בארץ ישראל פירשו ש'כוס של שלום' היא כּוֹס שֶׁל בֵּית הַמֶּרְחָץ, שנוהגים לשתות אחר היציאה מבית המרחץ, והיא נקראת 'כוס של שלום' לפי שרגילים לשתותה בחבורת בני אדם אוהבים כשיוצאים מבית המרחץ. וטעם ההיתר הוא, מפני שנהגו בהשקאת כוסות אלו מפני דרכי שלום, ועל דעת כן לא נדר.

שנינו במשנה וְלֹא יָזוֹן אֶת בְּהֶמְתּוֹ בֵּין טמאה בין טהורה, רבי אליעזר אומר זן את הטמאה ואינו זן את הטהורה כו':

הגמרא מביאה ברייתא שהיא ראיה לחכמים, שאסור לזון בהמה טמאה:

תַּנְיָא יְהוֹשֻׁעַ אִישׁ עִוָּא אוֹמֵר, זָן – יכול המדיר לזון את עַבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים של המודר במזונות היתרים על כדי חייתן, וְאמנם לֹא יָזוֹן אֶת בְּהֶמְתּוֹ של המודר בֵּין בהמה טְמֵאָה בֵּין בהמה טְהוֹרָה.

מקשה הגמרא, מַאי טַעְמָא – מהו החילוק בין עבדיו ושפחותיו של המודר שמותר לזונם מזונות יתרים מכדי חייתן, לבין בהמותיו של המודר שאסור לזונם אפילו מזונות יתרים. מתרצת הגמרא, עַבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים לְמֶנַּחְרוּתָא עֲבִידָן – לנחירה בעלמא, כלומר, שאחר שימותו לא יהנה הבעלים מבשרם, אלא הם כבהמות נחורות [הרוגות] האסורות באכילה, וכיון שכך, הרי אין לאדון כל הנאה בפיטומן, ומותר לו לזונם. אבל בְּהֵמָה, לְפַטּוּמָא עֲבִידָא, שיש לו הנאה מן הבשר לאחר מיתה, והרי הוא נהנה מן הפיטום, ואסור למדיר לזונה.

משנה

משנה זו ממשיכה לפרט אלו דברים הותר לאדם לעשות לחבירו שאסר עליו את הנאתו.

הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ וחלה [המודר], וְנִכְנַס המדיר לְבַקְּרוֹ [שהרי אין על המדיר איסור לבקר את המודר, משום שכוונתו לקיים מצוה, ואינו מהנה את המודר בידים אלא ממילא], מותר למדיר המבקרו, להיות עוֹמֵד בשעה שמבקרו, אֲבָל לֹא יוֹשֵׁב.

וּמַרְפְּאוֹ – המדיר את המודר, רְפוּאַת נֶפֶשׁ – את גופו של החולה, אֲבָל לֹא רְפוּאַת מָמוֹן – אסור לו לרפא את בהמתו של המודר שהיא ממונו.